

Пронь С.В.*

АЗІАТСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКИЙ РЕГІОН, США, СУЧАСНІ ВИКЛИКИ КИТАЮ У ПРОСТОРІ МІЖНАРОДНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСКУСІЙ

Автор статті підіймає питання американсько-китайських багатовекторних взаємин; терміно-географічних конфігурацій Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР).

Ключові слова: АТР, США, Китай, зовнішня політика, доктрина, чинники, міжнародні відносини.

Автор статті рассматривает вопросы американо-китайских многовекторных взаимоотношений; понятийно-географических конфигураций Азиатско-Тихоокеанского региона (АТР).

Ключевые слова: АТР, США, Китай, внешняя политика, доктрина, факторы, международные отношения.

The author makes a study of U.S.-China multi-vector relations; and Asia-Pacific Region (APR) configurations of definition and geography.

Key words: APR, the USA, China, foreign policy, doctrine, factors, international relations.

До сьогоднішнього дня в історико-політологічних колах продовжується обговорення проблеми щодо терміну (або визначення) «Азіатсько-Тихоокеанський регіон». Думки і аргументація, зазвичай, різні.

Український політолог професор С.О. Шергін стверджує, що «Тихоокеанське кільце» нараховує від 32 до 43 країн [1]. Російський дослідник А.І. Уткін у книзі «Тихоокеанська вісь» (маючи на увазі, безумовно, американсько-японські відносини) вводить поняття «тихоокеанський світ», до якого, на думку автора, «саме на засаді тихоокеанських зв'язків, підключається Мексика і Бразилія з Заходу та азійські країни зі Сходу, які стрімко розвиваються» [2, с. 146-147].

Доктор політичних наук О.В. Шевчук у монографії «Система безпеки Азіатсько-Тихоокеанського регіону: фактори формування та тенденції розвитку» підкреслює, що «у російській політологічній науці виокремлюються чотири основні підходи щодо визначення кордонів АТР» (перший обмежується західним узбережжям обох Америк, східним узбережжям Азії і зоною Австралії, включаючи країни Південної Азії; другий – країни Тихоокеанської Азії, США, Канади, Австралії, Нової Зеландії (без латиноамериканських держав); третій передбачає простір від протоки Берінга до Бірми; четвертий включає Східну Азію, яка складається з північно-східної (Далекий Схід) і південної-східної частини) [3, с. 8].

Російський вчений професор А.Д. Воскресенський в розділі «Східна Азія і АТР: регіональний вимір міжнародних відносин» (книга «Сучасні міжнародні відносини і сві-

* доктор історичних наук, професор Чорноморського державного університету імені Петра Могили

това політика») дає ще більшу низку варіантів визначень АТР, при цьому цікавими та небезпідставними є два напрямки. Науковець пише: «Що стосується інших держав або політико-економічних об'єднань, які входять у будь-який з варіантів розширеного тлумачення АТР – США, Австралія, Нова Зеландія, Канада, Індія та навіть Євросоюз, то їх зв'язки з регіоном не заперечуються, а активно залучаються для аналізу, але в якості зовнішньої складової». Це – перший. Другий. «Згідно із ще одним підходом АТР охоплює географічний простір від Японії на півночі до Нової Зеландії на півдні та включає в себе три основним субрегіона: Північно-Східну Азію (Японія, Північна і Південна Корея, Китай, Тайвань, Монголія), Південно-Східну Азію (Малайзія, Сінгапур, Філіппіни, Індонезія, Таїланд, Бруней, В'єтнам, Камбоджа, Лаос, М'янма (Бірма)) та південну частину Тихого океану (Австралія, Нова Зеландія і острівні країни Океанії). У такому уявленні Східна Азія – регіональне ядро АТР...» [4, с. 599-601].

Автор статті, у наукових розробках якого дві монографії, які безпосередньо торкаються АТР («Сан-Франциська система і країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону» – Москва, 1992 р. і «Японія – США – Росія: співробітництво та суперництво в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні» – Миколаїв, 2008 р.) [5], є прихильником об'єднаного варіанту цих двох підходів визначення АТР, виключаючи, безумовно, Євросоюз та обов'язково враховуючи Росію і латиноамериканські країни зони Тихого океану – Мексику, Панаму, Перу, Чилі, Колумбію, Гватемалу, Гондурас, Сальвадор, Нікарагуа, Коста-Ріку, Еквадор. В цілому до складу АТР входять або 34 держави, або 46 з країнами тихоокеанських островів [6, с. 305-332].

Окремі представники російської історико-політологічної школи активно використовують термін «АТР», наприклад, В.М. Єрьомін, К.О. Саркісов, А.І. Сенаторов [7]. В.О. Кістанов у монографії «Японія в АТР» не тільки пише про «анатомію економічних і політичних відносин» у регіоні, але й надає своєрідну історію створення «азіатсько-тихоокеанського співробітництва» від Тихоокеанської економічної ради (ТЕР) 1967 р., яка нараховувала 900 потужних корпорацій; Конференції тихоокеанського економічного співробітництва (КТЕС) 1980 р., що у січні 1992 р. була перейменована у Раду з тихоокеанського економічного співробітництва (РТЕС, входило 20 країн тихоокеанського басейну) до Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС, проголошено створення у листопаді 1989 р. – Канберра; в 1994 р. у Богорі біля Джакарти прийнята декларація про розвиток до 2020 р.), яке об'єднує 21 державу [8, с. 8-9].

П. Ю. Самойленко, С.В. Мухіна словосполучення «Азіатсько-Тихоокеанський регіон» винесли у назву своїх дисертаційних досліджень, які захищені 2004-го і 2006-го рр. у Владивостоці та Санкт-Петербурзі [9].

Інші вчені Російської Федерації, яскравим прикладом яких є д.і.н. О.О. Арін (Р.Ш.-О. Алієв) взагалі відкидають й сам термін, й безпосередньо регіон, прирівнюючи його до Східної Азії [10]. Арін/Алієв пише: «...ніякого цілісного регіону «АТР» ні в економічному, ні в політичному розумінні не існує. Тоді прийшлося б доводити, що політика й економіка Мексики, Чилі або Нової Зеландії (які теж є частиною «АТР») міцно зв'язані з політикою чи економікою Південної Кореї, Китаю..., Росії, що у принципі неможливо довести. Будувати «загальний дім» з неіснуючим регіоном, це вже «Палата №6». Таке можуть тільки росіяни» [11, с. 135]. Самокритика, беззаперечно, позитивна річ, але, стверджуючи про «штучний характер поняття «АТР» та намагаючись знайти політичну мотивацію його появи» [12, с. 123], Арін, разом з тим, виносить вищезазначений термін у назву монографії.

Своєрідну, не зовсім зрозумілу і чітку трактовку АТР, надає С.Г. Лузянін. На початку книги він переконує, що «Великий Схід» для Росії сьогодні – «це п'ятдесят одна країна –

партнер в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, на Близькому і Середньому Сході, у Південній та Центральній Азії»; у середині стверджує – «східно-азіатська стратегія Росії у широкому розумінні... – це... пошук оптимальної парадигми відносин з великими і малими державами Азіатсько-Тихоокеанського регіону»; наприкінці підсумовує, що регіон Північно-Східної Азії (!) «одночасно є й «мостом» для Росії в АТР; й важливим чинником внутрішньоросійського (сибірсько-далекосхідного) розвитку» [13, с. 5, 314, 435].

Якщо поняття «Західна Європа» або «Північна Америка» не протирічать загальновостановленим поглядам, то чому необхідно сьогодні конструювати визначення «Азіатсько-Тихоокеанський регіон»?

У статті, виходячи з назви, мені необхідно підняти, як мінімум, три проблеми – АТР, США, Китай. Отже, відштовхуючись від АТР, зауважу, що азіатсько-тихоокеанський вектор зовнішньої політики США, починаючи з першої чверті ХХ століття, завжди був пріоритетним. Межі публікації не дозволяють широко висвітлити зазначене питання, тому, як приклад, тезно зосередимось на американській політиці в регіоні за часів президентства Річарда Ніксона, Джеральда Форда, Джиммі Картера, Рональда Рейгана.

На першочергових засадах далекосхідної політики США завжди знаходилися дві країни – Китай і Японія (американсько-японські відносини, зрозуміло, можуть бути предметом окремого цілеспрямованого дослідження).

«Азійські шоки» Річарда Ніксона, починаючи з «гуамської доктрини» 1969 р. [14, с. 284], призвели до якісно нового рівня взаємин США, перш за все, з Китаєм [15, с. 111-112]: «гра у зближення» завершилася стратегічним діалогом», спрямованим суто проти Радянського Союзу [16, с. 76-77].

«Тихоокеанська доктрина» Джеральда Форда надала Китаю статус американського партнера у справі підтримки рівноваги сил в АТР і концептуально закріпила «позитивну» оцінку місця та ролі КНР у далекосхідній політиці Сполучених Штатів Америки [17, с. 186-187].

Політика Вашингтона щодо Пекіну як «підбурювача» в американсько-радянських відносинах, отримала подальший розвиток у президентство Дж. Картера; було й остаточно сформовано «коло» загальних китайсько-американських «інтересів» - Корейський півострів, Японія, Іран, Туреччина, Албанія, Західна Європа.

«Нова азіатська доктрина» Рональда Рейгана, серед головних пріоритетів якої знаходилася Японія, «нові індустріальні країни» (Південна Корея, Тайвань, Гонконг (Сянган), Сінгапур, Таїланд, Малайзія, Філіппіни, Індонезія) [18, с. 3] та Китай [19, с. 160], призвела до ситуації, коли американсько-китайський «шлюб по любові» змінився «шлюбом за контрактом» [20, с. 117].

Сучасних світових викликів, як і регіональних амбіцій Китайської Народної Республіки, вистачає – це й поява до 2021 р. (100-річчя КПК) нового актора – «Великого Китаю» (з приєднанням Тайваню); й до 2049 р. (100-річчя утворення КНР) за темпами ВВП зрівнятися із Сполученими Штатами Америки; й найвищі валютні резерви КНР на межі 400 млрд. дол. [21, с. 40]; й нове покоління китайців, яке в змозі сказати сьогодні американцям рішуче: «Ні!» [22, с. 256].

Найголовніше питання залишається одне. Чи зуміє американський ковбой приборкати і приручити китайську панду? Або симпатична панда, не поспішаючи, але упевнено буде продовжувати завойовувати світ? Час покаже...

Список використаних джерел

1. Шергин С. Азиатско-тихоокеанская дилемма // Зеркало недели. – 2004. – 14 августа.

2. Уткин А. И. Тихоокеанская ось. – М.: Мол. гвардия, 1988. – 159 с.
3. Шевчук О. В. Система безпеки Азіатсько-Тихоокеанського регіону: фактори формування та тенденції розвитку: Монографія. – Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 200 с.
4. Современные международные отношения и мировая политика: Учебник / [А.В. Торкунов, И.Г. Тюлин, А.Ю. Мельвиль и др.]; Моск. гос. ин-т междун. отношений (МГИМО – Университет) МИД России; отв. ред. А.В. Торкунов. – М.: Просвещение, 2005. – 990 с.
5. Пронь С. В. Сан-Францисская система и страны Азиатско-Тихоокеанского региона (Япония, Китай, Корея) 1951-1991 годы. – Москва: Изд-во НТЦ «Информ-техника», 1992. – 108 с.; Пронь С. В. Японія – США – Росія: співробітництво та суперництво в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. 1951-2007 роки: Монографія. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 296 с.
6. Страны и народы. Популярная энциклопедия. – С.-Петербург: Изд-во «Дельта», 1997. – 352 с.
7. Япония: Справочник / Под общ. ред. Г.Ф. Кима и др.; Сост. В.Н. Еремин и др. – М.: Республика, 1992. – 543 с.
8. Кистанов В.О. Япония в АТР: анатомия экономических и политических отношений. – М.: Изд-ская фирма «Восточная литература» РАН, 1995. – 335 с.
9. Самойленко П.Ю. Российско-американские отношения и проблемы безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе на рубеже веков: 90-е годы XX века. Рукоп. канд. диссерт. Специальн. 23.00.02. – Владивосток, 2004. – 235 с.; Мухина С.В. Российский Дальний Восток во внешнеполитической стратегии Российской Федерации в Азиатско-Тихоокеанском регионе. Рукоп. канд. диссерт. Специальн. 23.00.04. – Санкт-Петербург, 2006. – 175 с.
10. Арин О. Азиатско-Тихоокеанский регион: Мифы, иллюзии и реальность. Восточная Азия: экономика, политика, безопасность. – М.: «Флинта»-«Наука», 1997. – 435 с.
11. Арин О.А. (Алиев Р.Ш.) Стратегические контуры Восточной Азии в XXI веке. Россия: ни шагу вперед. – М.: «Альянс», 2001. – 192 с.
12. Загорский А. Азиатско-Тихоокеанский регион: границы понятия // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. - № 6. – С. 122-126.
13. Лузянин С.Г. Восточная политика Владимира Путина. Возвращение России на «Большой Восток» (2004-2008 гг.) / С.Г. Лузянин. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 447 с.
14. Дипломатический словарь. – Т. 2. – М.: Изд-во «Наука», 1986. – 504 с.
15. Пронь С. В. Роль і місце «доктрини Річарда Ніксона» в американсько-японських відносинах // Історична пам'ять: Наук. Зб. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2003. - № 1-2. – С. 111-119.
16. Бажанов Е.П. Китай и внешний мир. – М.: Международные отношения, 1990. – 352 с.
17. США и проблемы Тихого океана: Международно-политический аспект / Под ред. В.П. Лукина, И.Б. Булая и В.А. Кременюка. – М.: Международные отношения, 1979. – 328 с.
18. Сычева В.А. Труженики четырех «маленьких драконов». – М.: «Наука». Главная редакция восточной литературы, 1991. – 135 с.
19. Богомолов А.О. Тихоокеанская стратегия США и АСЕАН. – М.: «Наука». Главная редакция восточной литературы, 1989. – 172 с.
20. Пронь С.В. Азіатсько-Тихоокеанська доктрина Рональда Рейгана: пошук нових форм військово-політичного співробітництва США та Японії // Наукові праці: Науково-ме-

тодичний журнал. Історичні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2002 – Т. 23. – Випуск № 10. – С. 117-123.

21. Китай в мировой и региональной политике: история и современность. Отв. ред. А.Г. Яковлев. – М.: Институт Дальнего Востока, 2001. – 200 с.
22. Китай в мировой политике. Отв. ред. А.В. Торкунов. – М.: Московский гос. институт междун. отношений (Университет): РОССПЭН, 2001. – 528 с.